

Petavius triplicem personam non minus usurpari posse quam personas trinas. Tourneley censet sano et catholico sensu dici posse, esse in Deo tres res, tria entia, tres existentias, tres unitates, tres veritates, etc., dummodo tamen adjiciatur terminus relativus, nempe dici posse, *tres res relativas*, etc., non autem *tria individua*; quia individua dicuntur in ordine ad unam specie naturam, diversam tamen numero, cum tamen in Deo unica sit natura, non tantum specifica, sed etiam numerica (1).

Observandum præterea est, nomina essentialia in abstracto non posse supponere pro personis divinis, ideoque dici non posse: *essentia generat aut generatur*, prout suo loco diximus definitum esse a Concilio Lateran. IV. Nomina vero essentialia concreta, si non restringantur per aliquod attributum sive proprietatem notionalem, supponunt pro natura subsistente in tribus personis, ut cum dicitur: *Deus creat*, etc. Si vero adjiciatur aliqua notionalis proprietas, tunc nomina essentialia concreta possunt supponere modo pro una, modo pro duabus personis, ut cum dicitur: *Deus generat, Deus spirat*, etc.

Cum de accuratis loquendi formulis hucusque disserterimus, libet verba in medium proferre quibus in Constitutione dogmatica, *Auctorem fidei*, Pius VI synodum Pistoriensem perstringit, dicens: *Duo specialim notanda censemus, quæ de augustissimo ss. Trinitatis mysterio § 2. Decreti de fide, si non pravo animo, imprudenter certe Synodo exciderunt... Primum, dum posteaquam rite præmissit, Deum in suo esse unum et simplicissimum permanere, continuo subjungens, ipsum Deum in tribus personis distingui, perperam discedit a communi et probata in christianæ doctrinæ institutionibus formula, qua Deus unus quidem in tribus personis distinctis dicitur, non in tribus personis distinctis... Alterum, quod de ipsismet tribus divinis personis tradit, eas secundum earum proprietates personales et incommunicabiles exactius loquendo exprimi seu appellari Patrem, Verbum, et Spiritum Sanctum, quasi nimis propria et exacta foret appellatio Filii, tot Scripturæ locis consecrata, voce ipsa Patris et cælis et e nube delapsa, cum formula baptismi a Christo præ-*

(1) Num *Trina Deitas* dici possit necne, Hinemarium inter et Goteschalchum atque Rattrannum, monachum Corbejensem, magna sæc. ix controversia exarsit, negante illo, his contra affirmantibus, catholice formulam illam usurpari posse. Eam referunt Natalis Alexander in *Histor. ecclesiast. sæc. ix et x*, diss. 5, § 14; et Mabillonius, præf. in *sæc. iv*, Benedict. cap. 2, num. 146. Cfr. Germonius S. J. *De hæreticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus*, vol. 1, in-8, Parisiis, 1715, pag. 504 et seqq., ubi pugnatur adversus Constant. Hic obiter noto, Suarez (*De Trin.* lib. 1, cap. 5, et alibi) cum nonnullis aliis scholasticis contendere, præter tres substantias relativas aliam admittendam esse absolutam, communem personis tribus. Verum Petavius, *De Trin.* lib. iv, cap. 12, ex veterum unanimi consensu, quartam ejusmodi substantiam admitti non posse, sed tres tantum relativas, evincere nititur. Ostendit præterea ex eorundem sententia non nisi unicam admittendam esse in tribus distinctis personis existentiam. Cfr. etiam Vasquez, n. 1. part. s. Th., tom. ii, disp. cxxv et cxxvi.

scripta, tum et præclara illa confessione, qua beatus ab ipsomet Christo Petrus est pronuntiatus: ac non potius retinendum esset quod, edoctus ab Augustino, Angelicus præceptor (1) vicissim ipse docuit, in nomine Filii eandem proprietatem importari, quæ in nomine Filii, dicente nimirum Augustino (2): eo dicitur Verbum quo Filius.

Ast deterius multo erravit Georg. Hermes in expositione doctrinæ de ss. Trinitate, ubi scribit: *Nonnulli patres, ad quos etiam s. Augustinus spectat, videntur putasse, per Filium et Spiritum S. significari duas Dei proprietates; ast oblitii sunt in hoc; quod tenebantur credere et reapse credebant, nempe Patrem Deum, Filium Deum, et Spiritum S. Deum, et unumquemque per se ut personam. Pater, Filius et Spiritus S. igitur debent significare effectus Dei vel divinæ essentiae, et si etiam hoc significare non possent, pro hominibus nihil omnino possent significare, et consequenter pro nobis doctrina de Trinitate divina absque ullo sensu foret (3). Tot pene errores hic numerantur, quot verba. Numquam enim sive s. Augustinus, sive alius ecclesiæ pater putavit per Filium et Spiritum S. significari duas Dei proprietates. Hoc enim falsum est, sed in Filio et Spiritu S. non secus ac in Patre, illi spectantur proprietates personales seu notionales, quibus unaquæque Persona ab alia distinguitur et constituitur in esse, ut aiunt, personæ. Has proprietates seu notionales, scholastici vocarunt *Paternitatem, Filiationem, Spirationem*, ut ex dictis patet. Equis vero æquo animo hoc ferat, ut Hermesius prædicet Patrem, Filium et Spiritum S. non aliud significare nisi effectus Dei? Hoc prorsus novum ac inauditum est in scholis catholicis. Fides enim docet Patrem a nemine procedere, Filium vero et Spiritum S. procedere a Patre, Filium quidem per generationem, Spiritum S. etiam a Filio per processionem, sed tanquam a principio intrinseco, non autem tanquam a principio extrinseco, alioquin effectus sane essent, et meræ creaturæ. Attamen, nisi doctrina de Trinitate ita exponatur, juxta auctorem nostrum absque ullo sensu foret (4)!*

(1) Part. 1, q. 54, art. 2, ad 5.

(2) *De Trin.* lib. vii, cap. 2, num. 5.

(3) *Christ. cath. dogm.* Monasterii, 1854, p. 470.

(4) Quæ quidem speciminis gratia dedimus. Ceterum permolestum opus esset, omnia persequi quæ tradit hic auctor, qui tamen jactat se novam invenisse theologiæ tradendæ rationem, ac magistrum se exhibere eorum, qui hactenus in tenebris versati sunt. Ut insistamus in iis, quæ ibidem scribit de Trinitate, docet essentiam divinam, prout efficiens est esse Patrem, Filium vero efficientiam Patris, id est, essentia divinæ, quæ ipsum producit per representationem sui ipsius in suo effectu, et dum divina essentia ab æterno agit seu efficit, inquit, sese exhibet, prout est efficiens, tanquam individuum, et quia efficit cum conscientia sui exhibetur tanquam persona.... per coefficientiam Patris et Filii oriri debet reactio divinæ essentia in seipsam, et hinc haberi una divina essentia iterum tanquam individuum, et quidem distinctum a Patre et Filio, et insuper sui conscium, igitur ut persona. Quam perspicua ac mirifica hæc sunt omnia! Spiritus S. procedit per modum reactionis divinæ essentia in seipsam! Merito propterea Gregorius XVI nuper hujus auctoris opera proscripsit, decreto dato sub die 28. Sept. 1855.

TRACTATUS DE DEO CREATORE

Prooemium.

Deum Optimum Maximum in se ac in suis operationibus ad intra, qui scholarum est sermo, hactenus dignoscere studuimus; quatenus autem libere et exterius, suam bonitatem largiendo, in creaturis operatur atque se manifestat, ipsum posthac spectabimus, atque admirari contendemus. Tria porro sunt creaturæ a Deo genera rerum; alia nempe spirituales tantummodo, cujusmodi Angeli sunt, alia corporeæ, quas orbis hic adspectabilis complectitur, alia deni-

bet ex utraque, corporea nempe ac spiritali substantia constant, quales sunt homines. Ex his facilis quodammodo dimanat totius Tractatus in tres partes divisio; in quarum prima de Angelis, in altera de mundo, de homine in ultima disseremus (1).

(1) Hunc eundem ordinem sibi proponit s. Thomas in *Summa*, atque hunc sectamur; cfr. idem *Contra Gent.* lib. ii, cap. 1.

PARS PRIMA

DE ANGELIS

Quæ de angelis ex Scripturæ ac traditionis auctoritate certo statui ac definiiri possunt, pauca profecto sunt, ac ad septem potissimum capita revocantur; existentia videlicet, natura, officia, gratia, plurimorum lapsus, pæna, machinationes. Atque hæc fere sunt, quæ sive ab heterodoxis sive ab incredulis recentioribusque liblicis ac rationalistis non solum impugnantur, sed contemptui atque irrisui habentur. Quare missis, quæ longis nimium disputationibus a veteribus potissimum scholasticis discebantur, memoratos catholicæ doctrinæ articulos distinctis capitibus adversus effrenes hosce criticos vindicandos suscepimus (1).

CAPUT I.

DE ANGELORUM EXISTENTIA.

Angelus nomen est officii, non naturæ, ut ss. Augustinus et Gregorius M. observant. ille enim sic loquitur: *Queris nomen hujus naturæ? Spiritus est; queris officium? Angelus est; ex eo quod est, Spiritus est; ex eo quod agit, Angelus est* (2). His similia ha-

(1) Plura profecto sunt, quæ veteres scholastici inquirunt, quum de Angelis disputant, ex. gr. de natura angelica absolute, de ipsorum numero, specifica natura, de intellectiva ipsorum potentia et naturali cognitione, voluntate, etc., de eorum comparatione ad locum, ad tempus, aliisque pene innumeris. Suarezius integrum volumen in folio de Angelis scripsit; item reliqui plus minus. Hæc scitu quidem jucunda essent, minus tamen necessaria, præsertim quod quamplurima probabilitate tantummodo inniuntur. Qui suam ad hosce fontes sitim explere cupit, eos adeat; ea vero, quæ ad Angelorum ordines et hierarchias pertinent, videri possunt apud Petavium, *De Angelis*, lib. ii, cap. 2 et seqq.

(2) *Serm. 1 in Psal.* cui, n. 15.

bet s. Gregorius (1). Quos itaque græci *Angelos*, latini *nuncios* dicunt, hebræi מלאכים *Malachim* vel אלהים *Elohim*, ethnici passim *genios* vel δαίμονας *dæmonas* vocant (2).

Angelorum existentiam inficiati sunt sadducei (3), atque ex christianis anabaptistæ, David Georgius (4), Balthasar (5), Bekkerus (6), sociniani passim, neotericæ biblicæ ac rationalistæ. Adversus quos sit

PROPOSITIO. — *Tum ex Scriptura tum ex universa traditione Angelos existere constat.*

Vix credibile sane videri debet, potuisse veteres sadduceos inficiari Angelorum existentiam, licet solum, ut plures autumant, Pentateuchum veluti divinum recognoverint (7). In libris enim Mosis fre-

(1) *Homil. xxxiv. in Evang.* n. 8, tom. i. opp. col. 1604 edit. Maurin.

(2) Alb. Fabricius in *Bibliograph. antiquar.* cap. 8, § 27, plures ethnicos recenset, qui eosdem spiritus Angelos nuncuparunt, ut Alex. Aphrodisens in *Top.* p. 186; Aristides, tom. i, p. 19; Labeus, apud s. August. *De civitate Dei*, lib. ix, 19; Ammonius in *Porphyrii Isagoge*, Porphyrius, Jamblicus, *De mysteriis Egypt.* Simplicius Marciannus Capella, et præcipue Hierocles, qui pag. 57. ἀγγελικοῦ Θεῶν γένος memoral.

(3) Cfr. *Luc. Act.* xxiii, 8.

(4) De instabili hoc nulliusque fidei homine ac tantum non insaniente cfr. Feller, *Dict. histor.*

(5) *Ibidem.*

(6) In opere cui titulus: *Batoverde Wereld*, seu *Orbis incantatus*, Leuward. 1690, edit. auct. Amst. 1695.

(7) Sadduceos unum Pentateuchum ut divinum admisisse, communis fere Veterum sententia est. Non satis tamen certum esse ejusmodi opinionem ostendere nisi sunt Staudlin, *Geschichte der Sittenlehre Jesu*, seu *Historia doctrinæ moralis Jesu*, tom. 1, p. 421 et seqq.; et pag. 446, et Guldenapfel in *diss. Josephi Archæologia de Sadduceorum canone*

quens est ac manifesta Angelorum mentio; ut Gen. XVI, ubi Angelus Domini Agarem compellat, eamque, ut ad heri domum redeat, adhortatur; tum ib. XIX, ubi duo Angeli Sodomam veniunt dirutoque oppido Lothum inde liberant, tum ib. XXIV, 7, ubi Abraham, famulum suum in Mesopotamiam mittens, ait: *Dominus Deus cæli mittet Angelum suum coram te*; et alibi passim (1). In ceteris Scripturæ libris, tam historicis quam prophetis, multo etiam frequentiora sunt testimonia, quæ supervacaneum esset hic referre, utpote ignota nemini (2).

In Novo denique Testamento de iisdem Angelis perspicua pariter et crebra fit mentio. Ceteris missis, illud potissimum urgemus, quod Apostolus in Ep. ad Hebr. cap. I, instituit argumentum ad Christi præ Angelis excellentiam ostendendam, quod nempe Christus *Filius Dei*, Angeli vero *Ministri Dei* tantum in Scripturis perhibentur. Quare merito dixit s. Augustinus: *Esse Angelos novimus ex fide... nec inde dubitare fas nobis est* (3).

Apud omnes fere gentes vulgata fuisse fidem de Angelorum existentia, indubia monumenta testantur. Tertullianus inter alios ait: *Dicimus esse substantias quasdam spirituales; nec nomen novum est. Sciunt dæmonas philosophi, Socrate ipso ad dæmonii arbitrium expectante... dæmonas sciunt poætæ; et jam vulgus indoctum in usum maledicti frequentat... Angelos quoque etiam Plato non negavit; utriusque nominis testes esse vel magi adsunt* (4). Sic Cyprianus eos a magis antiquissimis, in primis ab Hostane memoratos esse affirmat his verbis: *Quorum tamen præcipuus Hostanes et formam veri Dei negat conspici posse, et Angelos veros sedi ejus dicit assistere. In quo et Plato pari ratione consentit, et unum Deum servans, ceteros Angelos vel dæmonas dicit* (5). Thales, ut refert Athenagoras, trifariam superiores substantias omnes dividit: *In Deum, in dæmones, in heroes* (6).

exhibente... Jenæ 1804. His præverant Scaliger in *Elencho trihaereson*, cap. 76, et Bruckerus in *Hist. philos.* tom. II, p. 725, qui id primi subodorati sunt. Ex istorum igitur criticorum sensu certum esse videtur, sadduceos, ortos a Zadoko, degeneri Antigonæ Sochæi discipulo, qui sub Ptolomæo primo Ægypti rege tribus ante Christum natum sæculis vixit, præter Pentateuchum reliquos etiam judæorum libros admisisse. Ortum huic opinioni præbuit superstitiosus veluti cultus, quo Mosis libros venerabantur. Etenim Flavius Josephus, *Antiquitatum Judaicarum*, lib. XII, num. 10, non scribit, solum Pentateuchum sadduceos suscepisse reliquosque rejecisse libros, sed *legem tantum hoc loco opponit traditionibus non scriptis, quas sadducæi rejiciebant, non autem reliquis libris*. Hinc in Thalmude ex aliis libris non solum oppugnantur, sed etiam ipsi pro suis sententiis argumenta depromunt, ut patet ex *Sanhedrin*, pag. 90, 2, Cholin. pag. 87, 1. Cfr. Jahn, *Archæolog.* § 522.

- (1) Cfr. Gen. III, 24; xxviii, 12; Exod. viii, 12, etc.
- (2) Cfr. Job. iv, 18; Dan. vi, 22; Tob. iii, 25, etc.
- (3) Loc. cit.
- (4) Apolog. cap. 22, p. 21. edit. Rigaltii.
- (5) De idolorum vanitate, p. 226, edit. Maur. Par. 1726.
- (6) In Legat. pro Christ. num. 25, tom. II. Bibl. Patrum edit. Venet. p. 24.

Hierocles, *Ad aurea Pythagoræ carmina*, Angelos ab ipso Pythagora *immortales Deos*, a summo tamen Deo conditos, appellatos fuisse testatur, quos colendos præcipit. Orphei et Hesiodi carmina inferius dabimus (1).

Indos existentiam Angelorum certam habuisse explorata modo res est (2). Sic doctrina de Angelorum sive honorum sive malorum existentia est veluti fundamentum totius theologiæ veterum ac recentiorum orientalium (3); nec desunt hujus doctrinæ vestigia apud ipsos silvestres americanos (4).

Sive igitur Scripturam sive constantem atque universalem omnium ferme populorum traditionem consulamus, constat Angelos existere.

DIFFICULTATES.

I. O. 1. Moses Angelos a Deo procreatos nullibi tradit (5). 2. Nomina præterea Michael, Gabriel, Raphael chaldaica sunt; a chaldæis igitur vel persis ad hebræos transiit de Angelis opinio (6).

Resp. ad 1. Tr. A. N. cons. Moses enim, ut vidimus, sæpe de Angelis eorumque apparitionibus loquitur, et illos sæpius ut Dei ministros exhibet. Perperam igitur ex eo, quod peculiariter creationis Angelorum non meminerit, concluditur vel Angelos a Deo minime fuisse conditos, vel illos non existere. Ideo autem juxta s. Basilium Angelorum creationem Moses præterit, quod ad spectabilem tantum rerum originem præcipue nobis revelare voluerit (7). Juxta s. Augustinum lucis nomine, Angelorum creatio a Mose significata est (8). De hac autem opinione ac de variis sententiis circa tempus,

(1) Cfr. Petav. *De Angel.* lib. I, cap. 1.

(2) Ita fatetur impius auctor operis *Résumé de l'histoire des traditions morales et religieuses chez divers peuples*, Paris 1825.

(3) Cfr. Ramsay, *Voyages de Cyrus*, ac *Discours sur la mythologie*, etc.

(4) Carli Rubbi, *Lettere americane*.

(5) Ita Julianus, apud s. Cyrillum, lib. II, tom. VI, operum pag. 49, edit. Paris 1653, tum lib. III, ib. pag. 96.

(6) Ita fere Voltaire, *Fragments sur divers sujets, par ordre alphabétique*, art. Ange, tom. XXVIII de la *collection complète des œuvres*, etc. Genève 1777.

(7) *Lib. de Spiritu Sancto*, cap. 16, num. 58. S. Cyrillus Alex. lib. III. cit. aliam affert causam adversus Julianum, quare Moses prætermiserit narrationem creationis Angelorum, eo quod scilicet nimis mentis nostræ captum excedat. Quam quidem causam quoad Judæos carnales vehementer confirmat Hom. II. in *Genes.* pag. 7, edit. Sav.

(8) *Lib. imperf. de Gen. ad litt.* cap. 11, num. 21, et *De civitate Dei*, lib. XI, cap. 9. Alii autem censent Angelorum creationem per Mosem designari nomine cæli, ut Origenes, *Hom. II. in Gen.*, Beda, Strabus apud Petav. loc. cit. cap. 15. Quidquid vero id sit de quo nihil certi, verisimilius videtur juxta priorum sententiam de hac Mosem penitus siluisse. Illud tamen fixum demonstratumque est, Angelos a Deo creatos esse; de horum enim creatione non obscure loquuntur Daniel, cap. 3 in hymno trium puerorum, et David, Ps. cii; sed magis aperte Apostolus (Col. 1, 16) scribens: *In ipso (verbo divino) condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. Omnia per ipsum et in ipso creata sunt.*

quo Angeli conditi sunt, utrum scilicet ante hujus mundi ad spectabilem creationem, ut plerisque patribus græcis placet, an vero post, quod tenent plerique ex patribus latinis, an demum simul, quod pariter nonnemo sentit, consulatur Petavius (1).

Ad 2. Resp. I. N. cons.; cum nonnisi pravus sit transitus a nomine ad rem. Didicerunt hebræi ea Angelorum nomina a chaldæis vel persis; ergo ab eis didicerunt Angelorum existentiam! Pentateuchus sane fuerat longe ante scriptus, quam judæi in captivitatem babilonicam ablucerentur; atque in eo Moses, ut ex dictis patet, de frequentibus Angelorum apparitionibus et officiis disserit.

Resp. II. N. A. Licet enim ante captivitatem Babilonicam nullum occurrat in Sacris Litteris Angelorum nomen, negamus tamen tum nomina illa esse chaldaica, tum et radicem et formam hebraicam habere, ut patet ex voce אל (el) fortis, quæ Deo tribuitur, et ex similibus nominibus passim apud hebræos receptis, גדיאל (Gaddiel) גמליאל (Gamael) etc. (2), tum ex chaldæis ea ad hebræos immigrasse, cum, ut adnotat Origenes, constet, *indita illis (Angelis) fuisse nomina convenientia rebus, quas Dei summi voluntate in universo mundo administrant.*

II. Obj. 1. Angelus nomen est officii. Nihil igitur prohibet, quominus nomen istud, quoties in Sacris

(1) Loc. cit. ubi, postquam recensuit Patrum testimonia, qui alterutram sententiam tuerentur, concludit § 11, nihil certi statui posse, cum neutra sententia certa vel auctoritate Scripturæ vel ratione prævaleat. Deinde disjicit quæ afferri solent ex illo Eccl. loco (cap. 18), in quo dicitur: *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul*, ut evincatur saltem cum ad spectabilem hoc universo Angelos conditos esse; cum de iis solis creaturis loquatur Ecclesiasticus, quorum meminit Moses initio Geneseos, ita ut vox simul *ἅμα* idem hic valeat ac *ex æquo*, prout eodem sensu occurrit Sap. VI, 8. Item profert Lateranensis Conc. IV et Innocentii III Decretum, quo *Deus creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium* dicitur, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit *creaturam, spirituales et corporales, angelicam videlicet et mundanam*; quæ verba ex libro *Soliloquiorum*, qui perperam Augustino tribuitur, cap. 52 sumpta sunt. Præsertim cum s. Thomas in opusculo, quo decretalem illam exposuit, censeat ita decrevisse synodum adversus Origenis errorem, qui spirituales creaturas solas ac per se ab initio conditas asserebat, corporeas vero ex casu, non autem ex præcedenti proposito, ut eo velut carcere Spirituum delicta plecteret. Contra quos Innocentius ita sauxit utramque simul, hoc est, pari consilio ac præcipuo constitutam a Deo, idque ab initio temporis, hoc est, non ex omni æternitate. Hinc temeritatis Petavius arguit theologos illos, qui contrariam sententiam hæresis damnant ob ejusmodi decretum. Cfr. § 15.

(2) *Cont. Celsum*, lib. I, num. 25, edit. Maur. de nominibus *Uriel et Jeremiel*, quæ occurrunt in libro Esdræ IV, 56; v. 20, necnon de cultu exhibitio a græcis et orientalibus, cfr. Renaudotius in notis ad *Liturg. orient.* tom. II, pag. 298, et Nic. Serarius Soc. Jesu, in caput. 12 *Tobiæ*; cfr. etiam Blanchinius in dissertatione, Romæ edita anno 1753, *De septem Angelis, qui olim depicti Romæ extant, quique nomina præferunt Uriel, Seathiel, Gehudiel et Barachiel*. In quibusdam litaniis tempore Caroli M. invocabantur *Uriel, Raquel, Tubuel*.

Litteris occurrit, vel de hominibus intelligatur, qui *Angeli* passim dicuntur ob varia munia, quæ Dei nomine obierunt, ut Malach. III, 1, Matth. XI, 10, vel de interno instinctu inspirationibusque, quibus nos Deus ad aliquid agendum excitat (1). Et re quidem vera 2, quæ in libris sacris de Angelorum apparitionibus leguntur, nonnisi metaphorice, vel ex vulgi opinione intelligi debent, vel de sola Dei potentia, vel de efficientia naturali, quam vulgus ignorabat et supernaturalibus causis tribuebat (2). Ergo.

Resp. ad 1. C. A. neg. cons. Plura enim sunt in Scripturis, quæ de Angelis traduntur, quæque nonnisi de hypostasibus ab hominibus omnino diversis intelligi possunt. Ut cum Christus (Matth. XXII, 30), sadducæis respondens, affirmat, homines in resurrectione futuros *sicut Angelos Dei in cælo*; vel cum (ibid. XVIII, 10), de parvulis loquens, affirmat, quod *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris*; vel cum Apostolus, ut vidimus, comparationem instituit inter Christum et angelos; vel cum (in eadem epist. cap. II), aperte tradit, Filium Dei, non angelicam, sed humanam naturam sibi ex semine Abrahamæ sumpsisse; tum ex eo quod (ib. cap. XIII) dicit de præmio, quod nactus est Abraham, quum dignus est habitus qui Angelis hospitium præberet. Pleraque pro instituto præterimus, quibus violentæ neoteri-corum interpretationes refelluntur.

Ad 2. N. Si enim vel de virtute (*ἐνέργεια*) ac potentia et ex vulgi opinione loquuntur Sacra Litteræ, vel etiam metaphorice, cum Angelos commemorant, nihil certi amplius in sacris Litteris exstaret, Quomodo enim vera essent, quæ Christus citatis verbis significat? Quanam comparatio Apostoli foret? Nonne ridicula sunt, quæ Rosenmüller tradit de tentatione Christi in deserto, dum ab homine Judæo Christum fuisse tentatum dicit, vel cum Gabrielis adventum amens insinuat fuisse somnium, a Deo B. Virgini immissum? Quæ quidem aliaque innumera inepta prorsus et inficeta, quibus scætant ipsius scholia, satis ostendunt, in quas angustias sese conjiciant novi isti doctores, ut Angelorum existentiam rejiciant. Ejusmodi tamen sunt oracula, quæ protestantes suscipiunt (5).

(1) Ita Bekker, op. cit.

(2) Sic Georg. Rosenmüller, *Schol. in N. T.*, in cap. 1 Matth. et cap. 2 Luc. et alibi passim.

(3) Cfr. etiam Kuinoel, *Comment. in libros N. T. historicos* in Luc. I, 26 et 27. Ex quo deprehendimus nonnullos biblicos neotericos eo progressos esse, ut totam hanc historiam Angeli Gabrielis colloquutionis cum Maria referant ad *mythum philosophicum*, alii ad *mythum historicum*, non secus ac apparitionem ejusdem Angeli, quæ Zachariæ in templo contigit, de qua item suorum protestantium biblicorum expositiones Kuinoel fuse refert. Mirum est quam sese atrociter torqueant ad excludendam veram Angeli apparitionem. Paulusius in *Philologisch-krit. Komment.* seu in *Commentario philologico critico* contendit, Zachariæ visam fuisse versari ante oculos quamdam genii cælestis veluti speciem; eum variis generis sensa, quæ illi tunc in animo suboriebantur, putasse ipsius genii voces esse, in *extasi* raptum, ac sibi imposuisse silentium, eo quod plus justo intra se

Inst. Saltem Michaëlis nomine intelligendus est ipse Filius Dei, qui sub variis figuris seu symbolis in V. T. se se visibilem præbuit; quemadmodum Gabriël ipsa est Spiritus Sancti persona (1). Quid igitur vetat, quominus de Deo vel Filio Dei cetera intelligamus Scripturarum loca, in quibus Angelorum fit mentio? Certe (Exod. III, 2) *Flamma ignis*, ex qua Moses vocem audivit, vocatur Angelus Dei. Ergo.

Resp. N. ant. Hoc paradoxum sero nimis excogitarunt adversarii ad cultum tollendum Angelis a fidelibus exhibitum. Evertit enim illud caput XII Apocalypseos, in quo Michaël cum dracone pugnavit differt ab Agno, id est, Filio Dei, ob cuius sanguinem vicit: Quoad Gabriëlem, satis est Luc. I, 26 verba expendere: *Missus est Angelus Gabriël a Deo ad Virginem... et ingressus Angelus ad eam, dixit: Spiritus Sanctus superveniet in te*; Spiritus igitur, qui superventurus erat in Mariam, dissimilis fuit a Gabriële nunciante.

Falsum denique est quod assumit Rosenmüller, flammam nempe ignis vocari *Angelum Dei*; etenim in Exod. loc. cit. aperte a flamma ignis distinguitur Dominus, qui Mosi apparuit in flamma ignis de medio rubi; et Act. VII, 50 pariter dicitur: *Apparuit illi (Mosi) in deserto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi*. Hac ratione neoterici biblici, quidquid stulti in buccam venit, prout libet, effusunt, bonamque lectorum fidem in pravos errores abducunt.

CAPUT II.

DE NATURA ANGELORUM.

Definiri Angeli solent *substantiæ immateriales complete*, ut certum intersit discrimen nos inter et ipsos; nostre enim animæ substantiæ spirituales *incomplete* vocantur, cum ad corpus informandum suapte natura ordinatæ sint, quibus propterea corpore solutis aliquid deesse videtur, non quidem ad substantiam, sed ad suum, ut dicimus, *complementum*. Ex patribus tum græcis tum latinis non defuerunt, qui Angelos corpore quodam aëreo et subtili præditos censuerunt; illorum catalogum exhibet eruditissimus Petavius (2). Post definitionem concilii Lateranen-

locutus esset, usque ad partem Elisabethæ. Gablerus in *Journal für theol. Literat.* seu in *Ephemer. literaturæ theologice*, vol. 1, pag. 405, eadem ferme ratione historiam hanc totam enarrat. Juxta Witsium in *Miscell. sac.* tom. II, pag. 585, per lusum phantasiæ commotæ exponi debet; hemiplexia Zachariam captum, qui ideo loqui non potuit. Item Rosenmüller. Alii demum deposita larva ingenue tradunt hic a Luca fabulam enarrari. Quis non suspiciat doctos hosce sacrarum litterarum interpretes? præsertim quum ignorare ipsi omnino videantur, deliras anus de sublimioribus ejusmodi doctrinis sapientius disputare, si velint, facile posse.

(1) Cfr. Hier. Maria Buzius Ord. s. Aug. in *Synopsi theol. discipl. P. Berti*, lib. X, in appendice, ubi Michaëlem et Gabriëlem Archangelos esse creatos spiritus demonstrat, tom. 4, pag. 404 et seqq. edit. 1769. Cfr. etiam Bossuet, *Réflexions sur l'Apocalypse*.

(2) *De Angel.* lib. 1, cap. 2.

sis IV, quam inferius dabimus, abolevit hæc opinio inter catholicos; si enim paucos excipias (1), vix est, qui eidem adhæserit. Attamen inter heterodoxos et philosophos hæc sententia plures patronos nacta est; etenim præter Leibnitzium et Bonnet, qui hæc sententiam propugnarunt, Cudworth, Tricorius, Wolfius, Boehmii, Loersius, Cantius aliique non pauci (2) eandem sectati sunt, rati, non posse dari spiritum activum sine corpore. Nos communi sententiæ adherentes de spiritualitate Angelorum, quæ hic et nunc salva fide in dubium vix revocari posse videtur, hæc statuimus propositionem:

PROPOSITIO.— *Angeli sunt veri spiritus omnis corporis expertes.*

Hæc propositio certa est ex conc. Lateranensi IV, quod cap. Firmiter definit adversus manichæos: *Unum esse universorum principium, creatorem omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotente virtute simul ab initio temporis utramque condidit creaturam, spiritualem et corporalem, Angelicam videlicet et mundanam, ac deinde humanam, quasi communem ex corpore et spiritu constitutam* (3). Ergo ex hoc concilio angelica natura spiritualis est et omnis corporis expertis, qualis anima hominis est; alioquin humana natura media non esset inter Angelicam et mundanam substantiam.

Hanc autem doctrinam Scripturarum auctoritate fulciri exinde patet, quod in sacris Eloquiis Angeli constanter *spiritus* dicantur. Apostolus enim (Hebr. I, 14) de Angelis inquit: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus? et s. Joannes ait (Apoc. 1, 4): Et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt; et de demonibus pariter dicitur (Luc. X, 20): Spiritus vobis subjiuntur; et alibi passim spiritus nequam, spiritus immundi vocantur; imo Apostolus (Eph. VI, 12) eos vocat: spiritualia nequitiae. Atqui vox spiritus non aliud proprie nisi substantiam simplicem et incorpoream significat, cum Deo (Joan. IV, 24) et animæ humanæ (1 Cor. II, 11) tribuatur; nec ulla suffi-*

(1) Falluntur propterea qui tradunt post concilii Lateranensis decretum neminem catholicorum impune contrariam tenuisse sententiam. Contrariæ enim sententiæ adhererunt inter ceteros card. Cajetanus, in cap. 2 Ep. ad Ephes.; Eugubinus, *De perenni philosophia*, lib. VII, cap. 27, D, tom. II, opp. edit. Paris 1578; de quo quidem auctore recte pronuntiavit Petavius, *De opific.* lib. I, cap. 8, § 2: *Auctor magis ad speciem quam eruditionem solidam commentarios suos instituens, quos raro cum fructu, nunquam sine fastidio legimus. Pariter Sixtus Senensis, Biblioth. Sanct. lib. V, adn. 8, Bartholomæus Caranza et Domin. Bannez.*

(2) Cfr. Muzzarelli, opusc. XXI, *Del buon uso della logica*, ediz. V, tom. VII, Firenze 1825.

(3) Per hoc tamen decretum doctrina de spirituali Angelorum natura definita dici nequit, adeo ut ad fidei dogmata eam pertinere pronunciare possimus, contrariæque doctrinæ hæresis notam inurere. Quippe Lateranense concilium ex instituto partem eam definire noluit, inquit Petavius; sed in hoc unum intenta fuit synodus, ut utriusque conditorem naturæ Deum esse contra Manichæos statueret; cetera vero ex recepta per id tempus opinione obiter subtexit.

ciens ratio sit, cur vocem hanc ad alienam significationem detorqueamus, cum de Angelis usurpatur. Ergo.

Et sane insolens omnino esset, si Angeli corpore et spiritu constarent sicut homines, quod ratio nunquam habereetur corporis et spiritus ipsorum in Scripturis, quæ ubilibet mentionem faciunt corporis et spiritus hominum; aut saltem quod homines non aliquando spiritus in eisdem appellarentur, quemadmodum passim Angeli appellantur spiritus. Nempe homines, etiam si præcipua sua parte spiritus sunt, quia tamen simul corporei sunt, nunquam absolute spiritus dicuntur; contra vero Angeli, quia corporei non sunt, sæpe spiritus, nunquam vero absolute dicuntur corpus aut corporei.

Fulcri præterea hæc eandem doctrinam auctoritate patrum tum græcorum tum latinorum facile ostenditur. Etsi enim plerique ex ipsis, ut superius innuimus, videantur corpus aliquod Angelis tribuere, longe plures tamen spirituales prorsus et incorporeos Angelos prædicant (1). Ne tamen longiores simus in proferendis testimoniis, ad quædam veluti capita revocabimus ipsorum dicta, ex quibus certa deprehenditur eorum sententia. Ac I. Angelos spirituales prædicant, qui eos dicunt incorporeos, sive ἀσώματους. Tales porro sunt ex græcis Gregorius Thaumaturgus, sive vetus auctor Homilie ejusdem in Theophania, qui eos dicit *incorporeas virtutes* (2); Greg. Nyssenus, qui Angelos *incorpoream creaturam* nominat (3); Greg. item Nazianz., qui eandem naturam *intelligibilem et incorpoream* laudat (4); Eusebius Cæsar., qui eam commemorat *substantiam incorpoream*, et comparat Deo ipsi (5); Epiphanius, qui dæmonem declarat

(1) Thomas Aletinus seu potius Joan. Clericus in not. 64 ad cap. 3, lib. 1 de Ang. § 12 Petavii, ut suis faveat, hæc scribere non dubitavit ad eripiendum nobis omnia patrum testimonia, quæ Angelos spirituales prædicant: *Diligenter observandum corpus et materiam duplici sensu sumi apud veteres. Aliquando ita vocant quicquid non est per se intelligentia præditum, quantumvis sit tenuitatis; sed sæpe etiam his vocibus intelligunt crassiorem tantum materiam, quo sensu negant Angelos esse corporeos aut materiales. Nam ceteroqui plerique existimant Angelos esse tenuissimo corpore indutos. Vide indicem philologicum philosoph. Orientalis Th. Stanleii, de voce materia, et de sententia veterum de Angelorum natura Illustris. Pet. Dan. Huetium, Ep. Abrincensem, in eximio Origenianorum opere, lib. II, quest. V, et in nobis ad Origenem, pag. 65. Nisi hæc probe observentur, vix poterit intelligi quid velint veteres, et secum etiam sæpe tum videbuntur pugnare, cum sibi quam maxime constant. At præterquam quod Huetius de omnibus universim patribus minime loquitur, plerosque patres vocem Spiritus, cum de Angelorum natura disserunt, stricto sensu usurpasse ex iis, quæ hic in medium protulimus, eorum testimoniis apertissime constat, præsertim ex iis, qui eos intelligentias vocant, mentes, substantias intelligentes, simplices, sine materia, etc. Poterant ne apertius proprie dictam spiritualem naturam Angelorum exponere? Eo vel magis quod iisdem vocibus utantur, eum de spirituali Divina substantia loquuntur?*

(2) Cfr. Petav. *De Angelis*, lib. I, cap. 3.

(3) *Cont. Eunomium*, lib. XII, et alibi ib.

(4) *Ibid.*

(5) *Demonist. evang.* lib. I, cap. 1. ἀσώματος τινα;

spiritum corporis expertem (1); S. Joan. Chrysostomus, qui Deum commendat, quod fecerit Angelos et Archangelos, ac *reliquas incorporeorum substantias* (2); Theodoretus eos jactat *incorporeas naturas* (3); Procopius *substantias penitus incorporeas* (4), item Joannes Climachus, Dionysius vulgo Areopagita, Nilus, Joan. Damascenus, etc. (5). Ex latinis vero Marius Victorinus, qui vocat Angelos *incorporeos* (6); Lactantius *incorporales*; Leo Papa, qui *veram fidem* ait, *quæ est catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporearum bonam confiteri substantiam* (7). Sic Julius Africanus *incorporeos* pariter eisdem constituit, nec non Fulgentius (8), Gregorius M., qui interrogat: *Quis sanum sapiens, esse spiritus corporeos dixerit* (9)? alique. 2. Eandem veritatem docent ii patres, qui Angelos non solum incorporeos, sed præterea vocant *mentes* νοῦς, seu *substantias intelligentes*; tales vero sunt Greg. Nazianz. Eusebius, Dionysius Areopagita nuncupatus, Greg. Nyssenus, etc. 3. Qui eosdem dicunt *simplices et sine materia* ἀόλους, ut Greg. Naz. atque Nyssenus, Marius Victorinus, Lactantius etc. (10).

Quum igitur laudati patres tum græci tum latini ingenti veluti agmine Angelos non solum incorporeos, verum etiam substantias materiæ expertes, spirituales, simplices, intelligentias passim vocent, nihil dubii subesse potest, quin doctrina de spiritualitate Angelorum non solum Scripturis, sed et traditioni innitatur (11). Angelicus doctor rationibus etiam theologicis eandem confirmat, quæ apud eum recoili possunt (12).

DIFFICULTATES.

I. Obj. 1. Ex Sacris Litteris Angeli feminis permiscetur; ergo aut sunt, aut habent corpora. Ete-

νοερός, καὶ θείας δυνάμεις, ἀγγέλους τε, καὶ ἀρχαγγέλους, ἄνδρά τε, καὶ πάντη καθάρᾳ πνεύματι.

(1) Hier. xxvi, num. 15.

(2) *Ad Stagiriam*, lib. I, pag. 86 et alibi ib.

(3) *Quest. xx. in Genes.* probaturus imaginem Dei non in eo consistere, quod in anima sub adspicuum non cadit, inquit: *Alioquin potius imagines Dei vocarentur Angeli et Archangeli, et omnes incorporeæ sanctæque naturæ, utpote corporibus vacuæ et sine mixtione minime aspectabiles.* Alibi eadem habet, quæ ad corpus vel materiam quancumque trahi nulla ratione possunt.

(4) *Comment. in Gen.* cap. 16 et seq.

(5) Apud Petav. loc. cit. Inter græcos patres minime recensuimus s. Ignatium, cuius proferuntur verba ex *Epist. ad Trall.* quibus Angelos dicit: *naturas incorporeas*, siquidem ea reperire minime potuimus neque in edit. Cotelerii, neq. in *Biblioth. Patrum Gall.* neque alibi; sed occurrunt tantummodo in hujus S. Martyris litteris interpolatis apud Coteler. *Ep. ad Trall.* § 9. tom. II, pag. 67.

(6) *Lib. IV. Adv. Arium.*

(7) *Ep. ad Turib.* cap. 6.

(8) *Lib. de Fid.* cap. 5.

(9) *Dial.* lib. IV, cap. 29. Cfr. Petav. loc. cit.

(10) Apud Petav. loc. cit.

(11) Cfr. ib. ubi § 10 ostendit judæis pariter inhæsisse sententiam de spirituali Angelorum natura.

(12) Part. I, quest. 50, art. 4, nec non *Cont. gent.* lib. II, cap. 46, et in opusc. *De spirit. creaturis*, art. 5, tom. VII, opp. edit. Rom. 1570.